

РЕАЛІЗАЦІЯ ЕМОТИВНОЇ ФУНКЦІЇ МІСЬКИХ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ ПРОСОДИЧНИМИ ЗАСОБАМИ

The article highlights prosodic realisation of emotional function of urban landscape descriptions in English prose. The author believes that a certain combination of prosodic means in the descriptions under study is able to influence reader's/listener's emotions and feelings, which correlate with emotional-and-pragmatic potential of descriptive fragments on the perceptual and acoustic levels. The paper describes compilation of the experimental database, methodology of auditory and acoustic analysis. To calculate and define the level of emotional-and-pragmatic potential of English urban landscape descriptions the Kalyta-Taranenko criterion was used.

The article concludes that most of urban landscape passages are actualized with the high level of emotional-and-pragmatic potential regardless of their dynamic degree. Among the prosodic features, which enhance emotional function of urban landscape descriptions are variations of tempo and loudness, complex rhythm, wide/widened tonic range. The emotional and syntactic centers in English prose pictures of urban life are realised with high/mid rising and falling tones, sliding or broken scales.

Key words: *auditory analysis, acoustic analysis, English prose, emotional-and-pragmatic potential, the Kalyta-Taranenko criterion, urban landscape descriptions.*

Поліфункціональність є невід'ємною рисою не лише художнього тексту в цілому, а і його композиційних компонентів, до яких відносять також міські пейзажні описи. Проте, крім основної, текстотвірної функції, описи природи цього типу виконують й інші функції, серед яких важливе місце займає емотивна або психологічна функція. Пейзажна замальовка міста виступає одним із головних засобів у процесі породження образів природи [12, с. 54]. Додаючи суб'єктивний фактор до змалювання реального пейзажу й апелюючи таким чином до емоцій читача, письменник створює цілісний образ природи, який виражає багатогранність емоційно-психологічних відтінків внутрішнього світу не лише автора, але й персонажів [пасічник 17, с. 21]. У наведеному нижче описі Нью-Йорка перед читачем/слухачем постає панорама великого міста: «—It was` cold | and the \wind § 'knifed ` through § his 'thin `top-coat | and he `paused a ,moment § 'looking •over the ,city § the 'way a \general ,might ,survey § à captured \country. || Traffic§ 'crawled ` beetle-like § in the `streets. || Far a ,way § 'almost 'buried in the ↑golden 'afternoon ,haze § the 'Bay •Bridge ` glittered § 'like a ↑mad 'man's mî rage. || To the \east §

'all but \downarrow lost ξ be'hind the 'downtown ,high- ,rises ξ the 'crammed and \uparrow dirty ,tenants ξ with their ,stainless, ξ 'still 'forest of \uparrow T \ V ,areals.|| It was`better up ,here,|`better ξ than in the ,gutters||» [21, 150]. Головний герой спостерігає за повсякденним життям мегаполісу з почуттям переможця, що відображається у його порівнянні з генералом, який захопив місто (... 'looking •over the ,city ξ the 'way a ,general ,might ,survey ξ a`captured ,country. ||). Рутинність існування в нетрях Нью-Йорка з їхніми брудними перенаселеними будинками, схованими за багатоповерхівками (To the ,east ξ 'all but \downarrow lost ξ be'hind the 'downtown ,high- ,rises ξ the 'crammed and \uparrow dirty ,tenants ξ with their ,stainless, ξ 'still 'forest of \uparrow T \ V ,areals.||) протиставляється пагорбу за містом, звідки відкривається картина нічного міського пейзажу й саме там головний герой відчувається краще (... It was`better up ,here,|`better ξ than in the ,gutters||). Автор передає суперечливі почуття героя за допомоги порівнянь яскраво освітленого мосту з видінням божевільного (... the 'Bay •Bridge ,glittered ξ 'like a \uparrow mad 'man's mi`rage. ||), телевізійні антени на будинках в перенаселених бідних районах зі сталевим лісом (with their ,stainless, ξ 'still 'forest of \uparrow T \ V ,areals.||).

Вплив на емоції читача/слухача здійснюється під час взаємодії засобів різних мовних рівнів. Зазвичай, він сприймає мальовничі картини природи завдяки майстерному використанню автором одиниць лексичного й граматичного мовних рівнів. Проте озвучені міські описи природи також здатні викликати відповідні емоції в читача/слухача та створювати наочні й відчутні зображення оточуючого середовища художнього твору. На противагу лексичному наповненню [3, с. 232–238; 6, с. 51–56; 7, с. 87–91], граматичній будові [1, с. 114–123; 2, с. 39–41] пейзажних описів та використаним в них експресивним засобам [5, с. 40–44; 16], роль просодичного оформлення описів пейзажів міста у забезпеченні емоційного впливу на слухача потребує детального розгляду. Отже, метою даної праці є встановлення комплексу інтонаційних засобів, які сприяють емоційному впливу на слухача/читача, шляхом здійснення аудитивного та акустичного аналізу.

Задля коректного формування корпусу експериментального матеріалу було обґрунтовано робочу класифікацію пейзажних описів, де за провідну ознаку обрано їхню належність до типу місцевості (міські та сільські описи). Крім того, описові фрагменти поділяються на різновиди за видом ландшафту, порами року, часом перебігу доби, обсягом, за ступенем динамічності та позицією у структурі тексту та рівнем емоційного-прагматичного потенціалу [11, с. 165–169]. Беручи за основу сформульований А. А.Калитою [13, с. 8] принцип збереження емоційно-прагматичного потенціалу й виділені три рівні інтенсивності мовленнєвої актуалізації опису, ми

вважаємо, що міські пейзажні замальовки можуть мати високий, середній і низький рівні емоційно-прагматичного потенціалу. Також ми припускаємо, що його рівень тісно корелює зі ступенем динамічності, за яким описові фрагменти поділяються на статичні, статично-динамічні та динамічні.

Відповідно до розроблених програми та методики експериментально-фонетичного дослідження просодичного оформлення англійських пейзажних описів [10; 14; 15, с. 3–16; 18, с. 93–97] було здійснено аудитивний та інструментальний аналіз дібраних описових фрагментів. Аудитивний аналіз текстів міських пейзажних описів аудитором-фонетистом полягав у встановленні у межах описових уривків певних просодичних параметрів (мелодики, темпоральних характеристик, гучності, дистрибуції фразового наголосу). Крім того, аудитор-фонетист надавав інформацію щодо рівня емоційно-прагматичного потенціалу аналізованих фрагментів та інтонаційних засобів його реалізації.

Акустичний аналіз полягав у вимірюванні та реєстрації за допомогою комп'ютерної програми [22] таких акустичних параметрів: частоти основного тону, інтенсивності й тривалості. Отримані дані було використано для обрахування рівня емоційно-прагматичного потенціалу висловлень у межах пейзажних описів за формулою кількісного критерію Калити-Гараненко [13].

Корпус експериментального матеріалу складався з фрагментів, дібраних з британських фоноресурсів, озвучених професійними дикторами, та записів, озвучених дикторами-носіями мови. Сформована на цих підставах група дикторів складалася з 6 осіб віком 23–46 років, які є носіями літературної норми англійської вимови і мають університетську освіту. Запис експериментального матеріалу здійснювався у звуковій студії лабораторії Київського національного лінгвістичного університету. Під час запису кожна реалізація пейзажного опису певного типу начитувалася дикторами жіночої та чоловічої статі. Фрагменти експериментальних описів для запису на диск надавалися дикторам в однаковій послідовності.

Розгляд аудитором-фонетистом статичних міських описів природи засвідчив, що на просодичному рівні їхня статичність забезпечується сповільненим темпом, помірною гучністю, переважанням низьких спадних і висхідних термінальних тонів, чітким простим ритмом. Інтонаційне оформлення наведеного фрагменту може слугувати підтвердженням цьому: «*'Walking 'east on 'Rue des 'Petits , Champs, § 'Langdon 'felt a 'growing exçitement.|| He 'turned 'south onto 'Rue Riche , lieu, § where the 'air 'grew , sweet § with the 'scent of 'blossoming ,jasmine § from the 'stately 'gardens of the 'Palais Royal.||*» [19, 588–589]. В аналізованому описі міста домінуючим майже на всіх ядерних складоносіях є низький висхідний тон. Саме переважання такого кінетичного тону і надає наведеному опису певної монотонності. Перелік деталей паризького пейзажу переривають інтоногрупи, оформлені середньо-підвищеними спадними тонами (...*'Langdon 'felt a 'growing*

excitement.||; *from the 'stately 'gardens of the 'Palais (Royal.)*||). Такий прийом додає певної динамічності й дещо порушує монотонність пейзажного опису. Оформлення смислових груп цього уривку середньо-підвищеними спадними тонами у сполученні з помірною гучністю, сповільненим темпом і довгими паузами передає наростаюче захоплення головного героя від відчуття аромату жасміну в садах Пале Рояля. Репрезентований у такий спосіб опис викликає у слухача приємні емоції, почуття умиротворення, спокійного захоплення від споглядання столиці. Такі враження від прослуханого уривку створюються і завдяки їхньому лексичному наповненню, а саме дієслову *to grow*, яке передає поступове зростання захвату від картини паризької вулиці (*a 'growing excitement*) та посилення приємного запаху квітів (*...where the 'air 'grew 'sweet § with the 'scent of 'blossoming 'jasmine §*) й додає образності цілому опису природи, незважаючи на подальший розвиток подій. Крім того, аналізований фрагмент містить сенсорну лексику (*sweet, scent*), що деталізує мальовничу картину столиці Франції. Водночас графічне зображення руху тону в інтонограмах аудиторіями-фонетистами засвідчило наявність перепадів тональних рівнів на стиках ділянок інтонаційного контуру та на стиках ритмічних груп, складноосій однієї з яких вимовляється, із середньо-підвищеним кінетичним тоном, що сигналізує про семантичну вагу слова й певний ступінь емоційного забарвлення таких пейзажних описів. При цьому рівень емоційного-прагматично потенціалу даного міського опису трактувався як низький.

Статично-динамічним описам міського пейзажу притаманне зростання динаміки за рахунок скорочення тривалості пауз, перепадів темпу й гучності та відносної плавності ритму. Рівень емоційного-прагматично потенціалу цього різновиду описів варіює від низького до середнього й високого. Наведений приклад наочно демонструє перехід від статичності до динамічного стану: «*She is 'kind § and 'very 'beautiful.*|| *But she can 'be ↑so 'cruel § and it 'comes ↑so 'suddenly § and 'such 'birds § that fly, § 'dipping and 'hunting, § with their 'small 'sad voices § are 'made ↑too 'delicately for the 'sea.*||» [20, 20]. Відносячи наведений приклад до групи статично-динамічних фрагментів, аудиторі наголошували на його складній структурі: статичному початку опису (*She is 'kind § and 'very 'beautiful.*||), який характеризується сповільненим темпом, модифікаціями гучності від помірної до зниженої, та його динамічному завершенню (*But she can 'be ↑so 'cruel § and it 'comes ↑so 'suddenly § and 'such 'birds § that fly, § 'dipping and 'hunting, § with their 'small 'sad voices § are 'made ↑too 'delicately for the 'sea.*||), актуалізації якого властиве зростання темпу до прискореного та підвищення гучності на ядерних складноосіях та складах, виділених спеціальним підйомом. Акцентувалася увага й на подовженні тривалості паузи між цими частинами, яка сигналізувала про закінчення статичної частини опису й початок динамічної. Крім того, на корект-

не визначення належності даного опису до статично-динамічних уривків вплинуло його лексичне наповнення та граматична будова. Так, в аналізованому описі зареєстровано наявність дієслів на позначення різновидів руху (*to fly, to dip, to hunt*), які й надають фрагментові незначного ступеня динамічності. Підвищення рівня емоційно-прагматичного потенціалу від низького до середнього здійснюється за рахунок оформлення інтоногруп, в яких описується жорстокість та непередбачуваність морської стихії, високими спадними тонами (*But she can 'be ↑so \cruel §...; ... are 'made ↑too 'delicately for the \sea.*). Динамічності додає їхнє поєднання з прискореним темпом та перепадами гучності, що передає несподівану зміну стану моря, відтворюючи у такий спосіб початок шторму, а відтак перехід статичної частини до динамічної. На підвищення ступеню емоційності впливають вжиті в описі певні лексеми, виділені спеціальним підйомом (наприклад, ↑*so*, ↑*too*, що підсилюють різкий контраст між жорстокою стихією та слабкими істотами, захопленими нею). Така взаємодія одиниць різних рівнів, сприяє виникненню у слухача відчуття безпорадності перед морем і разом з тим сприйняття краси й величі водного простору.

У динамічних міських пейзажних описах зареєстровано різкі зміни темпу й гучності, у процесі передачі емоційної напруги зафіксовано більшу варіативність інтонації порівняно з вищеописаними видами картин природи.

Як показав аудитивний аналіз, динамічні уривки вирізняються високим і середнім рівнем емоційно-прагматично потенціалу, які характеризуються відповідним інтонаційним оформленням. У таких пейзажних описах саме одиниці сегментного й надсегментного рівнів забезпечують їхню емотивну функцію, що прослідковується у даному фрагменті: « '*Thunder \banged over,head,§ and 'now the ,rain § be'gan to ↑pour •down \harder.*» [21, 294]. Прискорення темпу й підвищення гучності на окремих ділянках картини природи виокремлюють інформативно важливу інтоногрупу (*'Thunder \banged over,head, §...*) у процесі опису негоди. Одиниці сегментного рівня також відіграють помітну роль у підвищенні рівня емоційно-прагматичного потенціалу. Так, голосний звук /{/ передає неприємний звук розкату грому (*banged*). Довгий голосний /O:/ асоціюється зі звуком великої зливи (*pour*). Такі особливості взаємодії засобів надсегментного й сегментного рівнів викликають у слухача неприємні відчуття, пов'язані із наростанням грози. Крім того, інтенсифікація семантично вагової лексеми (↑*pour*) спеціальним підйомом сприймається як зміна гучності від помірної до підвищеної, що змінює рівень емоційно-прагматичного потенціалу наведеного прикладу на високий. Вирішальну роль у визначенні цього опису як динамічного з високим рівнем емоційності відіграє його тембральне оформлення: хрипкий голос мовця звучить напружено, передаючи лютування небесної стихії. Такі тембральні характеристики у комбінації зі сповільненням темпу в останній інтоногрупі (*... be'gan to ↑pour •down \harder.*») і чітким ритмом надають

негативної емоційності й дозволяють слухачеві передбачити подальший неприємний розвиток подій.

Узагальнюючи описані вище особливості інтонації міських пейзажних описів, зазначимо, що серед їхніх просодичних характеристик, які здатні впливати на рівень емоційного-прагматично потенціалу і таким чином забезпечувати емотивну функцію опису природи, виявлено: модифікації гучності і темпу, вимовляння окремих слів зі спеціальним підйомом задля виокремлення інформаційних центрів і семантично важливих слів, реалізація інтоногруп з високими або середньо-підвищеними спадними або висхідними ядерними тонами.

Метою акустичного аналізу була інструментальна перевірка даних, отриманих під час вивчення міських описів аудиторіями-фонетистами. У ході аналізу було встановлено, що емоційно-прагматичний потенціал варіює в міських англломовних описах природи з домінуванням високої зони, доля якої зростає у такій послідовності: статично-динамічні → статичні → динамічні (87,5%, 95,45%, 97,34% відповідно) [8, с. 21–24]. На нашу думку, така тенденція пояснюється провідною роллю інтонаційного оформлення відносно лексичного наповнення та граматичної будови міських пейзажів, а також односпрямованою взаємодією одиниць різних мовних рівнів.

Міські описи природи з високим рівнем емоційного-прагматично потенціалу, зазвичай, реалізуються з високою або підвищеною гучністю, швидким або прискореним темпом. Емоційні й комунікативні центри таких фрагментів оформлені високими або середньо підвищеними спадними й висхідними термінальними тонами, складним/змішаним ритмом, поступово спадною ступінчастою шкалою з порушеною поступовістю й широким або розширеним тональним діапазоном. Емоційні центри інтоногруп, які водночас є й піками емоційності всього опису, іноді інтенсифікуються внутрішньосинтагменною паузою, ковзною шкалою, високим або підвищеним тональним рівнем на цій ділянці

Крім того, в ході акустичного аналізу було виявлено значно меншу кількість описів, актуалізованих із низьким рівнем емоційного-прагматично потенціалу (статичні – 4,55%, статично-динамічні – 12,5%, динамічні – 2,66%) [8, с. 21–24]. У цьому випадку прослідковується зменшення відсоткової долі описів міста, реалізованих з низьким рівнем емоційності від динамічних до статичних і статично-динамічних. Поясненням цьому, на наш погляд, може бути збільшення ролі одиниць лексичного й граматичного рівнів в оформленні міських пейзажів. Серед типових просодичних ознак міських описових уривків з низьким рівнем емоційного-прагматично потенціалу відзначено помірні показники темпу й гучності, низькі алотони спадних та висхідних термінальних тонів, середній або звужений тональний діапазон.

В ході аудитивного аналізу аудиторіями-фонетистами виділяли міські пейзажні описи із середнім рівнем емоційного-прагматично потенціалу, що не

знайшло підтвердження під час здійснення акустичного аналізу. Проте, було зафіксовано незначну кількість статичних описових уривків, які за критерієм Калити-Тараненко знаходилися в зоні між нижньою межею високого та верхньою межею середнього рівня емоційного-прагматично потенціалу. Такі описи міських пейзажів віднесено до високої зони, оскільки їхнє лексичне наповнення, а саме вживання емоційної й оцінної лексики є провідним відносно їхньої інтонаційної організації.

Результати співставлення даних отриманих в ході аудитивного й акустичного аналізу міських пейзажних описів свідчать про те, поєднання одиниць всіх мовних рівнів здатне впливати на слухача/читача й викликати позитивні або негативні емоції. Особливого значення під час усної актуалізації описів міста набуває функціонування певних просодичних засобів, а саме: модифікацій темпу та гучності зі зростанням від помірної зони до швидкої/високої; складний ритм, реалізація емоційних та смислових центрів інтоногруп із ковзною або поступово низхідною ступінчастою шкалою з порушеною поступовістю, високими/середньо підвищеними алотонами висхідних/спадних термінальних тонів, з широким або розширеним тональним діапазоном. Як показав аналіз, варіювання рівня емоційно-прагматичного потенціалу в англomовних міських пейзажних описах не залежить від їхньої видової належності, оскільки всім досліджуваним видам притаманний переважно високий рівень емотивності з тенденцією до зростання її показників відповідно до ступеню динамічності досліджуваних уривків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альошина І. Г. Аналіз локативних прикметників французької та української мов (семантико-когнітивний аспект). *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. 2007. Вип. 15. С. 114–123.
2. Бабакова О. В. Зв'язок семантики та граматичних значень дієслів звучання. *Нові виміри сучасного світу: матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Мелітополь, 16–17 вересня 2005 р. Мелітополь, 2005. Т. 1. Ч. 2. С. 39–41.*
3. Бобух Н. М. Полісемантична опозиція «світло-темрява» в поетичному контексті (на матеріалі української і болгарської мов). *Проблеми зіставної семантики*. 2005. Вип. 7. С. 232–238.
4. Богданова І. В. Функціонально-семантична категорія локативності у сучасній російській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, 1998. 208 с.
5. Бохун Н. В. Мовностилістичні засоби створення портрета персонажа в творах іспанських письменників ХІХ століття. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2006. Вип. 9. С. 40–44.
6. Венкель Т. В. Особливості асоціативної номінації колірною простору в українській та англійській мовах. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2000. Вип. 26. С. 51–56.

7. Гаценко І. О. Класифікація звуконаслідувальних слів за їх семантичними ознаками (на матеріалі англійської мови). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2003. Т. 5. № 1. С. 87–91.

8. Гуменюк І. Л. Варіювання рівня емоційно-прагматичного потенціалу в англійських прозових описах природи. *Science and Education a New Dimension. Philology II (4)*. 2014. Issue 24. P. 21–24.

9. Гуменюк І. Л. Експериментально-фонетичне дослідження англійських прозових описів природи. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. 2011. Вип. 213. С. 161–165.

10. Гуменюк І. Л. Інтонація пейзажних описів в англійській художній прозі (експериментально-фонетичне дослідження): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Херсон, 2017. 310 с.

11. Гуменюк І. Л. Систематизація ознак описів природи сучасної англійської прози. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2009. Вип. 81 (2). С. 165–169.

12. Дятленко Т. І. Пейзаж як один із показників індивідуального авторського стилю (за творами І. Я. Франка). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2006. Вип. 2. С. 52–55.

13. Калита А. А. Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення: монографія. Тернопіль: Вид-во «Підручники і посібники», 2007. 319 с.

14. Калита А. А. Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання: дис. ... доктора філол. наук: 10.02.04. Київ, 2003. 478 с.

15. Клименюк О., Калита А., Федорів Я. Методологія експериментально-фонетичних досліджень: теоретичні передумови, планування експерименту, представлення результатів. *Наукові записки Тернопільського педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія 8 «Мовознавство»*. 2001. № 2. С. 3–16.

16. Павкін Д. М. Образ чарівної країни в романах Дж. Р. Р. Толкієна: лінгвокогнітивний аналіз: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04. Черкаси, 2002. 165 с.

17. Пасічник Г. П. Лексико-семантичні та структурні особливості тематично-описового дискурсу «природа» у творах письменників 18 – поч. 20 ст.: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.04. Львів, 2005. 212 с.

18. Стеріополо О. І. Статистичний аналіз експериментально-фонетичних даних. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2003. Т. 6. № 2. С. 93–97.

19. Brown D. *The da Vinci Code*. Croydon, Surrey: Bookmarque Ltd., 2003. 605 p.

20. Hemingway E. *The Old Man and the Sea. The Green Hills of Africa*. New York: Charles Scribner's sons, 2005. 320 p.

21. King S. *The Green Mile*. London: Penguin Books, 2007. 384 p.

22. Praat [Electronic Resource]: web site. URL: [http:// www.praat.org](http://www.praat.org). (дата звернення 3.01.2017).